

Timbros Briefing Paper är en serie kortrapporter som belyser komplexa frågor i ett kortare format. För att läsa detta eller andra av våra briefing papers, besök www.timbro.se/bp.

OM FÖRFATTAREN

Sharon Rider är professor i teoretisk filosofi vid Uppsala Universitet. Hon var prodekanus för filosofisk-historiska fakulteten 2008-2014.

KONTAKT

Lars.anders.Johansson@timbro.se
Twitter @Budoarstamning
Tel. 073 925 60 17

BRIEFING PAPER #4

24 september, 2015

Den lönsamma humanioran

Humanister på arbetsmarknaden i Sverige och USA

SAMMANFATTNING

- Humanistisk utbildning i USA leder till både anställning och god löneutveckling.
 - Det finns vetenskapligt stöd för att humanistiska utbildningar bättre än andra utbildningar ger "överförbara kompetenser", det vill säga, läs- och skrivfärdigheter samt ökad analytisk förmåga..
 - I USA är det vanligt att personer med framträdande positioner inom politik och industri har en grundexamen i något humanistiskt ämne.
 - I stället för att försöka få in fler studenter på yrkesinriktade utbildningar, bör Sverige satsa på att fler studenter läser kurser som ger "överförbara kompetenser", samt att dessa kurser ställer samma typ av höga krav som utmärker de stora humanistiska utbildningarna i USA.
-

Denna rapport jämför svensk och amerikansk statistik avseende arbetslöshet och lönenivåer för humanister. Tidigare studier har visat att humanister i USA, till skillnad från i Sverige, har löner i paritet med sin utbildningsinvestering. Problemen med underanställning i Sverige är emellertid inte primärt en fråga om utbildningsval utan om utbildningssystemets utformning och de konsekvenser detta har för arbetsgivarnas inställning till humanistisk utbildning. Vidare diskuteras i rapporten undersökningar som visar att humanistiska utbildningar generellt sett ger högre kognitiva

vinster än andra utbildningsprogram. Detta borde rimligen vara ett förhållande som även gäller i Sverige. Ett genomgående tema i rapporten är distinktionen mellan å ena sidan olika synsätt på syftet med offentligt finansierade utbildningar och å andra sidan det faktiska värdet av ett visst utbildningsprogram

BAKGRUND

År 2011 gav Svenskt Näringsliv ut rapporten "Konsten att strula till ett liv" som hävdade att det är slöseri med såväl human- som finansiellt kapital att så många studenter tar studielån för att läsa kurser i ämnen som inte leder till arbete¹. Rapporten föreslog bland annat att humanistiska studier ("lågproduktiva utbildningar") borde få sänkt studiebidrag, medan utbildningar som är efterfrågade på arbetsmarknaden, såsom ingenjörstudier, borde premieras. Rapporten väckte stor uppmärksamhet och fick också kritik; bland annat ifrågasattes de metodologiska antagandena i rapporten.² Utgångspunkten för min diskussion är istället det grundläggande kravet att hushålla med statens medel. De flesta kan förmodligen enas kring ståndpunkten att det är slöseri med både statens och studentens resurser varje gång någon som har avslutat en gedigen utbildning inte får möjlighet att bidra till samhället med sitt kunnande. De flesta torde också vara överens om att en utbildning ska leda till en lön som är någorlunda i paritet med utbildningsnivån och de kostnader som tillkommer, bland annat på grund av inkomstbortfall under studietiden.

JÄMFÖRANDE STATISTISK FRÅN SVERIGE OCH USA

En rad rapporter har visat att humanister i Sverige tjänar mindre än de som har gått yrkesutbildningar eller utbildningar med teknisk eller, ekonomisk inriktning.³ I "Konsten att strula till ett liv" framhålls vidare att det tar längre tid för humanister att komma in på arbetsmarknaden efter avslutad utbildning. En viktig förklaring är det som kallas för "kompenserande löneskillnader", det vill säga att trots att de som söker sig till humaniora kan antas veta att utbildningen i

regel leder till en jämförelsevis låg lön, ändå väljer att studera humanistiska ämnen av andra skäl. Man anser till exempel att utbildningen ger en god grund för utvecklande av tankeförmågan i stort, som är en vanligt förekommande förklaring som studenter anger för att välja att läsa filosofi. Eller så har man upptäckt att man har både en språkbegåvning och intresse av att utveckla den, i förhoppning att den ska komma till användning i yrkeslivet, och så vidare.

Enligt en amerikansk rapport från 2013⁴ var den genomsnittliga arbetslösheten för nyexaminerade inom humaniora nästan identisk med den för examinerade inom datavetenskap och matematik (9,0 respektive 9,1 procent), och endast en dryg procentenhet högre än den genomsnittliga arbetslösheten för alla med akademisk examen...

Exempel: Yrkesutbildningar	Årlig ingångslön (avrundade) efter avslutad grundutbildning	Ökning efter 10-15 år
Petroleum engineering	\$100 000	60%
Övriga ingenjörstudier	\$50 000-60 000	50-100%
Business administration	\$44000	65%
Marketing	\$40000	90%
Exempel: Teoretiska utbildningar		
Naturvetenskap (matematik, fysik, geologi, mm)	\$50000	50-90 %
Molekylärbiologi	\$40000	90%
Humanvetenskaper (humaniora och samhällsvetenskaper)	\$40000	100%
Filosofi	\$40 000	100%
Historia	\$40 000	80%
Litteratur	\$40 000	75%
Arbetslöshet efter avslutad grundutbildning		
Humaniora	9%	
Datavetenskap, matematik	9,10%	
Alla utbildningar	7,90%	

(Hard Times: College Majors, Unemployment and Earnings. Anthony P. Carnevale & Ban Cheah. Georgetown Public Policy Institute 2013 & Payscale College Salary Report 2014)

Inte heller behöver humanister i USA förvänta sig lägre lön. Som framgår av tabell 1 är mönstret tydligt: i USA är det ekonomiska utbildningsvärdet för den som studerar historia eller filosofi inte lägre än för den som studerar "business administration" eller "marketing" – löneskillnaderna är minimala. Filosofi är snarare mer värt än flera ekonomiska ämnen och kan snarare jämföras med naturvetenskapliga ämnen som molekylärbiologi. Även litteraturämnet placerar sig högt i en sådan jämförelse.

EKONOMISKT UTFALL FÖR INDIVIDEN, MERVÄRDE FÖR SAMHÄLLET

Det finns dock vissa utbildningar som tycks leda till låga löner både i början av karriären och längre fram. Det är socialt arbete, lärarutbildning, utvecklingsstudier, polisutbildning och prästutbildningar, som ligger på botten, tillsammans med ett antal yrkesprogram såsom kockutbildningar och idrottsadministration samt konstnärliga utbildningar. Vad de förstnämnda har gemensamt är att det handlar om utbildningar

¹ <www.svensknaringsliv.se/material/rapporter/konsten-att-strula-till-ett-liv_558277.html>.

² Se till exempel anmärkningarna angående rapporten i Sven Widmalms artikel i Respons: <<http://tidskriftenrespons.se/recension/vetenskapens-praktik-formas-av-pengar-och-publikationer/>>.

³ Till exempel forskningsrapporten Humanisterna och den svenska arbetsmarknaden från Institutet för framtidsstudier, 2011, rapporter från Saco och Högskoleverket, 2010 mm.

⁴ Hard Times: College Majors, Unemployment and Earnings. Anthony P. Carnevale & Ban Cheah. Georgetown Public Policy Institute 2013.

som inte leder till att i första hand skapa ekonomiskt värde vare sig för individen eller för omvärlden, utan till att hjälpa andra. Vad gäller de senare exemplen syftar utbildningarna till att utveckla den enskildes konstnärliga talanger. Alltså är de som väljer dessa utbildningar beredda att acceptera ingångslöner kring 35 000 per år och mittkarriärlöner på allt från under 40 000 till strax över 50 000 för att kunna ägna sig åt uppgifter som de anser har ett kompensande egenvärde.

Huruvida samhället ska se till att det finns skickliga flöjtister genom att erbjuda goda ekonomiska villkor för studietiden liksom arbetslivet är dock en värderingsfråga som inte ryms inom denna översikt. Att en viss utbildning inte är lika ekonomiskt lönsam som en annan utgör emellertid inte i sig ett argument för att den är mindre värd för individen eller för samhället. Om man godtar denna princip gällande lärare och poliser i USA, borde den även gälla humanistiska utbildningar i Sverige. Däremot kan det konstateras att humanister såsom filosofer och historiker har sämre utfall inkomstmässigt i Sverige än i USA.

Problemet med underanvändning av humanister bör således inte formuleras i termer av anställningsbarhet, eftersom de uppenbarligen är fullt anställningsbara i USA. Frågan är snarare varför arbetsgivare i Sverige är mindre benägna att anställa dem, eller om man vill vända på saken, varför humanister i Sverige har svårare att hävda sig på arbetsmarknaden och få anställningar i paritet med sin kompetens. En del av svaret har att göra med skillnader i ländernas utbildningssystem. I USA är grundutbildningen just en grundutbildning. Den består i en förberedelse till studier som leder till högra examina inom, till exempel ekonomi, juridik och medicin. Vidare brukar grundutbildningar innefatta flera ämnen och ämnesområden, som gör att man kan söka exempelvis läkar- eller juristutbildning med filosofi eller historia som huvudområde (så kallad major) i sin grundutbildning. Följden är att många arbetsgivare inom icke-humanistiska branscher har en viss erfarenhet av humanistiska ämnen från sin egen grundutbildning.

Företrädare för svenska arbetsgivare och fackförbund har däremot oftast ringa erfarenhet av akademiska studier som inte är direkt relaterade till deras respektive verksamheter. Av den anledningen har de inte heller bekantskap med eller förståelse för sådana utbildningars potentiella tillämpningar, eller vad en gedigen humanistisk utbildning är och kan tillföra en verksamhet. Anekdotiska historier om

kurser i navelskådning och mysläsning av Harry Potter florerar, men sällan presenteras konkreta exempel på undermåliga kursplaner som i jämförelse med yrkesinriktade visar lägre akademiska krav. Den sista poängen är viktig, eftersom det onekligen finns ett problem, i USA liksom i Sverige, med kurser som inte bidrar till studenternas kompetensutveckling. Att studenterna inte har utvecklats kognitivt, språkligt eller socialt är ett mycket större problem för Sverige och Europa än att det råkar finnas fler utbildade latinister än det finns tjänster som kräver kunskap i antika språk.

KVALITET OCH KRAV I DEN HÖGRE UTBILDNINGEN

Både USA och Sverige upplever en viss kris i den högre utbildningen, som består i att alltför många studenter väljer utbildningar som inte främjar analytisk skärpa eller tekniskt kunnande; som inte utvecklar studenternas förmåga att uttrycka sig i tal eller skrift; som inte främjar deras matematiska eller logiska sinne; som inte hjälper dem att lära sig att korrigera egna tankefel utan hjälp av handledning, eller att förstå komplexa resonemang och sammanhang. Med andra ord, det finns problem med den högre utbildningen, som gör att de som går ut en utbildning inte har de färdigheter och kompetenser som en ständigt föränderlig och oförutsägbar arbetsmarknad kräver.

Men vilka är då dessa undermåliga utbildningar? Data från studentundersökningar och transkriptanalyser har visat att många högskolestuderande på grund av lågt ställda krav har minimala förväntningar på högskolestudier. Amerikanska forskare har undersökt kognitiva vinster eller avsaknad av sådana hos 2 300 studenter i standardåldern för högskolestudier som läser fyraåriga program på olika lärosäten. Studenterna utvärderades med hjälp av ett test som kallas "Collegiate Learning Assessment", som syftar till att mäta förbättringar i analytisk förmåga och andra "högre-nivå"-färdigheter vid olika tidpunkter, både under utbildningens gång och efter avslutad utbildning.

Resultaten är föga upplyftande: 45 procent av studenterna "visade ingen betydande förbättring i kognitiv förmåga" efter två års högre utbildning och efter ytterligare två år hade den siffran endast sjunkit till 36 procent. Men det finns skillnader mellan olika utbildningar. Studenterna som läste "liberal arts"-ämnen "uppvisade jämfört med studenter som läste andra ämnen över tid märkbart större framsteg vad gäller kritiskt tänkande, komplexa resonemang och skrivfärdigheter". Minst utveckling visade studenterna

som tog examina i företagsekonomi ("business"), utbildningsvetenskap ("education"), socialt arbete och media-och kommunikationsstudier ("communications").

Rapportförfattarna lämnar öppet huruvida kursmaterialet i liberal arts-ämnena var svårare och mer intellektuellt krävande, eller om det helt enkelt var så att dessa program krävde mer av studenterna i termer av hur mycket arbete som krävdes för att klara kurserna. Oavsett förklaring indikerar dessa studier att det förvisso finns "hobbykurser" vid amerikanska lärosäten, men att dessa i första hand inte återfinns inom de humanistiska områdena vid institutioner för filosofi, litteraturvetenskap eller historia.⁵

Det kan således konstateras att humanister i USA inte utgör någon belastning, varken för sig själva eller för samhället. De klarar sig lika bra eller bättre än de som går andra utbildningar och bidrar med sin kunskap till såväl landets ekonomi och välfärd som till dess kultur. Om Sverige avviker i detta avseende bör man kanske först börja med att reflektera över huruvida arbetsgivarnas attityder och bristande insikter om humaniora kan vara en del av problemet. Studievägledaren vid elitskolan Williams College, resonerade klokt angående de resultat som redovisades i den ovan refererade studien: "Humanities and the arts do not correlate very well to any specific field; psych majors aren't necessarily doing anything different than the history majors. They're all kind of in the same boat when it comes to job hunting."

I USA är en examen inte någon särskilt god indikator på var man hamnar längre fram i yrkeslivet. Däremot säger den något om vilken inkomst man kan förvänta sig strax efter utbildningen. Enligt en undersökning från 2008 hamnade dock de som studerade filosofi efter tio års yrkesliv bland den tiondel av de yrkesverksamma med högst löneinkomster.⁶ Det är en häpnadsväckande siffra. En tänkbar förklaring är att deras akademiska träning gav dem sådana kompetenser att de efter ett antal års arbete kunde avancera till ledarskapspositioner.

⁵ *Academically Adrift: Limited Learning on College Campuses.* Richard Arum & Josipa Roksa. University of Chicago Press, 2011.

⁶ <<http://www.payscale.com/college-salary-report/majors-that-pay-you-back/2008>>. Se även "The College Degrees with the Best Salaries", *Forbes* 8/05/09.

Enligt en undersökning från 2013, hade de som studerade filosofi som huvudämne på sin grundutbildning de bästa resultaten på GRE:s (USA:s version av högskoleprovet för inträde till avancerade studier och forskarutbildning inom samtliga ämnen och inriktningar). Detta prov testar matematisk förmåga, språklig förståelse samt analytiskt skrivande, och filosofernas resultat för matematikdelarna är de bästa av alla som läser icke-naturvetenskaplig utbildning förutom de som läser ekonomi, ungefär samma resultat som de som läste biologi, och väsentligen bättre än alla andra när det gäller de övriga delarna. Bland dem med de sämsta resultaten både när det gäller analytiskt tänkande och skrivande var studenterna i "banking" och finans. Man ser alltså här samma mönster som forskarna som analyserade resultaten från "Collegiate Learning Assessment"-testerna såg: flertalet humanistiska utbildningar samvarierar med såväl grundläggande som avancerade färdigheter, så kallade "transferable skills", än andra utbildningar, inte minst i jämförelse med ett antal samhällsvetenskapliga sådana.

ANEKDOTISK EVIDENS

Tillsammans med en djuplodande diskussion kring syftet med den högre utbildningen, dess organisation och finansiering, måste även hårda siffror om testresultat, arbetslöshet och lönenivåer lyftas fram, analyseras och tolkas. Den kortfattade redogörelsen ovan är endast ämnad att problematisera vissa allmänna antaganden om humanioras ställning i Sverige i dag. Snarare än en oundviklig konsekvens av tidens gång menar jag att läget speglar en medveten policy gentemot den högre utbildningen. Men det kan även vara tankeväckande att känna till och resonera kring den till synes mycket positiva roll som humaniora kan spela, för den enskilde såväl som omvärlden, om den tas till vara. Här avslutningsvis ett axplock anekdotiska exempel från ett specifikt ämne, filosofi:⁷

Den tidigare ordföranden och vd:n för Hewlett-Packard (1999–2005) Carly Fiorina läste filosofi och historia innan hon tog masterexamen i företagsekonomi vid MIT.

En av grundarna till och vd vid Paypal, Peter Thiel, läste filosofi som huvudämne innan han fortsatte vidare på "law school". Han var även en av de första att investera i Facebook, och är numera "managing partner" på "venture-capital"-firman Founder's Fund.

⁷ Valda exempel från bland annat <www.businessinsider.com/successful-philosophy-majors-2014-1?op=1&IR=T>.

En av vår tids investeringsikoner, Carl Icahn, hade filosofi som sitt huvudområde när han tog sin examen från Princeton. Hans "senior thesis", skriven 1957, hette "The Problem of Formulating an Adequate Explication of the Empiricist Criterion of Meaning."

Sheila Beir, chef för Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC) fram till 2012, läste filosofi som sitt huvudämne vid University of Kansas som förberedelse för "law school". Hon anses av många ha varit en av de som räddade finanssystemet från fullständig kollaps 2008.

Fannie May's fd vd Herbert Allison Jr har en BA i filosofi från Yale.

Tidigare vd:n för Time Warner, Gerald Levin, som på 1970-talen utvecklade den framgångsrika affärsmodellen för HBO, hade religionsfilosofi som huvudämne vid Haverford.

Patrick Byrne, Overstock.com's grundare och vd har en BA i kinesiska från Dartmouth och en doktorsexamen i filosofi från Stanford.

Steward Butterfield, grundade, tillsammans med sin dåvarande fru, bilddelningssajten Flickr 2004. Han sålde den efter ett år till Yahoo för 35 miljoner dollar. Han har både en BA och en MA i filosofi, från University of Victoria respektive Cambridge. Hans huvudintresse var medvetandefilosofi.

George Soros, ordförande för Soros Fund Management, även känd som "the Man who broke the Bank of England", läste filosofi som huvudämne under Karl Popper vid University of London (studier som han bekostade genom att arbeta som servitör).

AVSLUTANDE REFLEKTION

Det finns bättre och sämre utbildningar i litteraturvetenskap liksom i företagsekonomi, svåra utmanande program i astronomi liksom i psykologi och medeltidstyska, lättsamma kurser i såväl evolutionsteori som pedagogik. Men det är en fråga om kvalitet och krav, inte om en förment på förhand given arbetslivsanknytning. Man kan tycka att staten ska bekosta ett brett utbildningsutbud eller att staten på sin höjd bör ansvara för den del av en utbildning som gagnar landets ekonomi. Men man ska inte blanda ihop dessa frågor. En utbildning i filosofi kan vara mer krävande än de flesta andra och leder i många fall till en mycket hög nivå av analytisk såväl som språklig förmåga, utan att man i förväg vet exakt hur denna höga kompetens kommer att användas. Å andra sidan kan

man inte veta vilka kompetenser och förmågor som kommer att behövas eller premieras om tjugo eller trettio år. Det förefaller kortsiktigt men även förvirrat att förväxla dagens omedelbara ekonomiska behov med morgondagens stora utmaningar. Om vi nu är måna om att individen inte ska strula till sitt liv, bör vi se till att universiteten finns till just för att de inte ska det, och där spelar humaniora en omistlig roll. Eller som John Stuart Mill fastslog vid sitt rektorstal vid St Andrews år 1867:

Universities are not intended to teach the knowledge required to fit men for some special mode of gaining their livelihood. The object is not to make skillful lawyers, or physicians or engineers, but capable and cultivated human beings. It is very right that there should be facilities for the study of the professions [...] The countries which have such institutions are greatly the better for them; and there is something to be said for having them in the same localities, and under the same general superintendence as the establishments devoted to education properly called. But these things are no part of what every generation owes to the next [...] Men are men before they are lawyers, or physicians, or merchants or manufacturers; and if you make them capable and sensible men, they will make themselves capable and sensible lawyers or physicians. What professionals should carry away with them from a University is not professional knowledge, but that which should direct the use of their professional knowledge..⁸

⁸ Mill, J S (1984) "Inaugural Address Delivered to the University of St Andrews 1867", Robson, J.M. (red.) *The Collected Works of John Stuart Mill, Volume XXI – Essays on Equality, Law, and Education*, Toronto: University of Toronto Press, London: Routledge and Kegan Paul. Hämtat från: <oll.libertyfund.org/title/255/21681, 2011-04-11>. För Mill var astronomi, biologi, fysik och matematik lika viktiga och oundgängliga delar av en allmän utbildning ("liberal education"), som juridik, statsvetenskap och, av skäl som bäst kan beskrivas som en strävan mot att odla "mångkulturell förståelse", klassisk grekiska.

KÄLLOR

Anthony P Carnevale & Ban Cheah, Hard Times:
College Majors, Unemployment and Earnings.
Georgetown Public Policy Institute 2013.

Richard Arum & Josipa Roksa, Academically Adrift:
Limited Learning on College Campuses. University of
Chicago Press, 2011.

Payscale College Salary Report 2014.

Payscale College Salary Report 2008.

TIMBRO

Kungsgatan 60, Box 3037,
103 61 Stockholm, Sweden

Telefon: +46 8 587 898 00

Fax: +46 8 667 00 37

E-mail: info@timbro.se
